

Javaslat a

„Városlódi Német Nemzetiségi Tájház”

VESZPRÉM MEGYEI Értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

..... Horváth Józsefné (név)

-Horváth Józsefné
..... (aláírás)

Városlőd, 2016. 11. 18
..... (település, dátum)(P. H.)

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: Horváth Józsefné
Levelezési cím: 8445 Városlőd Kossuth u. 34.
Telefonszám: 88/240-271
E-mail cím: horerzsi@gmail.com

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: **Német Nemzetiségi Tájház**
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása
 agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód épített környezet
 ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
 természeti környezet turizmus és vendéglátás
3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye
4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik
 települési tájegységi megyei külföldi magyarság
5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Veszprém megyében elsőként megnyílt német nemzetiségi tájház, amely jellegzetes bakonyi stílusban épült. A 18. században betelepített németesség lakáskultúráját, szokásait, értékeit és örökségét mutatja be az állandó kiállítás.

Városlőd település a török hódoltság következtében a 16. században teljesen elnéptelenedett. Az egykori „Leweld” falu, amelynek központjában karthauzi kolostor állt, egyházi birtok volt, majd a kolostor lerombolása és a szerzetesek távozása után lett a püspökség birtoka.

A lakatlan terület újranépesítése gróf Eszterházy Imre veszprémi püspök nevéhez fűződik. Felhívására az 1720-as évek végén és az 1730-as évek elején német nyelvterületről a mainzi választófejedelemségből katolikus német családok érkeztek Városlődre és a Bakony más településeire, több faluban a református lakosságot felváltva.

Városlőd őslakossága a kolostori romoktól északra és keletre eső részen telepedett meg. Az építkezések alapjához felhasználták a karthauzi kolostor rom köveit, de a falakat gyakran

vályogból húzták fel. A tetőszerkezethez a püspöki erdők szolgáltatták a fát, tetőfedésre leginkább szalmát, zsúpot használtak.

A betelepített német családoknak közismert volt a szorgalmuk, takarékoságuk, és fegyelmezettségük. Többségük mezőgazdasággal, állattartással foglalkozott, de sok mesterember is érkezett, így a falvak gyorsan újjá épültek.

A betelepülők magukkal hozták és továbbéltették anyanyelvi közösségük kulturális jellemzőit, amely megmutatkozott/megmutatkozik a telkek elrendezésében, az építkezésben, a munkaszervezetben, valamint az emberélet fordulói, továbbá az egyházi esztendő szokásaiban egyaránt. Anyanyelvüket, hitüket, szokásaikat hűen ápolták, őrizték, generációról generációra átörökítették.

Azért, hogy ez a gazdag örökség ne vesszen kárba, az 1980-as évek elején néhány lelkes lokálpatrióta városi lakos az akkori helyi vezetéssel arról döntött, hogy a képen látható megüresedett házból Tájházat alakít ki a még meglévő értékek bemutatására. A ház utolsó lakói voltak: a Noé-házaspár, valamint az Ircsik és a Steinböck család.

A megvalósítást támogatta az Országos Műemlékvédelmi Bizottság, a Veszprém Megyei Tanács és a Veszprémi Bakonyi – a mai Laczkó Dezső - Múzeum.

A Tájházban megvalósuló kiállítást tervezte, kivitelezését pedig irányította a Múzeum néprajzos-muzeológusa, S. dr. Lackovits Emőke.

A hagyomány szerint Tájházunk épülete zsuppal fedett füstökonyhás ház volt, amely egy tűzvész következtében elpusztult. Mai formáját 1900 körül nyerte el. Ez a törpeoszlopos, mellvédés tornáccal ellátott, bolthajtásos belső terű, szarufás szerkezetű épület a bakonyi német építészet jellegzetes példánya, műemlék jellegű emlék.

A konyha szabadkéményes füstelvezetésű, hátsó részében hasábtestre rakott kemencével és üstházzal.

A kemence melletti falszakaszon található a vizes pad a vödrökkel, valamint az ún. fazekas polc, amin a cserépedényeket tárolták. A konyhában kapott helyet egy kisebb asztal, a hokedlik, és a mosakodó állvány. A főzőedényeket az ún. stelázsra tartották.

A berendezési tárgyak egy része a 19. század második felében, más részük a 20. század első felében készült. A bútort nagy többségét asztalosmesterek, kisebb részét házilag készítették.

A lakásdíszítő elemek többségét szakrális tárgyak (szentképek, szobrok, gyertyatartók) alkották, amelyek hűen tükrözik a ház egykori lakóinak a betelepítésük óta megőrzött vallásosságát.

A kishobában bemutatott viseleti anyag kisebb részben férfi, nagyobb részben női ruházat. A ruhatár mindig az életkornak és a különféle viselési alkalmaknak megfelelő volt.

A második épületben a falusi élethez kapcsolódó kézműves szakemberek munkaeszközei, szerszámai láthatók négy helyiségben.

A faluban egykor használt leggyakoribb mesterségek a következők voltak: kovács, bognár, ács, suszter, szabó, takács.

Az első teremben a férfiasabb tevékenységek, a famegmunkálás szerszámai, az abból nyíló kisebb helyiségben a régi kamrák berendezései láthatók.

A nagyszobában többnyire a lányok, asszonyok tevékenységi területe került bemutatásra: szövés, fonás, valamint a kukoricacsuhé felhasználása, amiből táskát, papucsot készítettek. Ebben a helyiségben kapott helyet a férfiszabóság néhány kelléke is.

A legkisebb szobában egy suszterműhely munkaeszközei, emlékei láthatók.

A negyedik szobában az üvegyártás és a neves városlódi kerámia termékeit mutattuk be. A 18. században közel 50 évig volt Városlődön - az egykori Pillén - üvegyártás, ezen kívül a fafeldolgozás adta a megélhetést a településen. A határban található jó minőségű agyagot hamar felfedezték a fazekas mesterek, így elindult a kőedénygyártás is. A 19. század végére a kerámia manufaktúra világhírnévre tett szert.

Az udvart valamikor egy ikerpajta zárta le, sajnos az ingatlan megvásárláskor az már rossz állapotban volt, teljes felújítására nem volt lehetőség.

A pajta alapjain - az eredeti forma megtartásával, egyes falrészek megerősítésével - községi összefogással egy féltetes tárolót alakítottak ki, amelyben az egykor használt mezőgazdasági eszközök kiállítására nyílt lehetőség. A Baráti Kör férfitagjainak munkája nyomán a tető alatt egy kemence és ústház épült, mely a rendezvények alkalmával nyújt lehetőséget főzésre és sütésre.

Nagy köszönet és hála az egykori szervezőknek és irányítóknak, a fenntartónak, községünk segítőkész lakóinak, akik munkával, berendezési tárgyakkal, szakmai és más tevékenységi eszközökkel, gazdagították a kiállítást, és megőrizték azt az utókor számára.

Helytörténeti gyűjteményünk a megyében páratlan, legyünk büszkék rá.

Tájházunk minden évben május 1-jétől szeptember 30-ig szeretettel fogadja a látogatókat, ahol kaphatók a Városlódról és a Tájházról kiadott könyvek és tájékoztató füzetek, magyar és német nyelven egyaránt.

**6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett
Páratlanul gazdag néprajzi gyűjtemény**

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

S. Lackovits Emőke: A városlódi Noe-ház. In: Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok X. Veszprém, 1984. 141-146.

Oszvald József: Német Nemzetiségi Tájház (1988)

Koppányi István: Városlőd története (1991)

Oszvald József és dr. Róth Mihály: Városlőd a Szent Mihály-völgyben

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III.

MELLÉKLETEK

**1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja
Isd. 5. pont**

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

- **1.sz. melléklet - Dr. Lackovits Emőke ajánlása**
- **2.sz. melléklet - Oszvald József ajánlása**

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

JAVASLAT A VÁROSLÓDI NÉMET NEMZETISÉGI TÁJHÁZNAK A MEGYEI ÉRTÉKTÁRBA VALÓ FELVÉTELÉRE

Városlődön a Fő u. 157 szám alatt áll az a műemlék jellegű épületegyüttes, amely ma Német Nemzetiségi Tájházként ismert és funkcionál, amely 1983 óta, megnyitásától teret biztosít a közösségnek a német nemzetiségi hagyományok felelevenítésére, őrzésére, bemutatására, továbbadására.

A szalagtelket, ahol a két lakóépület áll, tagolt épületelrendezés jellemzi. Udvar formája keresztcsűrös, utcabeépítettsége előkertes, amelyet az utca vonalától hagyományos kőbástya, valamint léckerítés választ el. Az azonos telken álló két lakóház a jellegzetes közös udvarok beépítésének jellegzetes, szép példája. Az 1791-ben készült térképen a lakóházat már jelölték, tehát története a 18. századtól nyomon követhető, ami rendkívül ritka eset. Építetői és egykori tulajdonosai az 1715 és 1725 között Bajorországból valamint a Mainzi Fejedelemségből betelepült bajorok és frankok között keresendők. Az építető Staub családtól került az első, három osztatú lakóház a Noe család tulajdonába, míg a hátsó, ugyancsak három osztatú, de két, két osztatúvá átalakított házat a Steinböck, majd az Ircsik család birtokolta. A családokat rokoni kötelékek fűzték egymáshoz.

A hagyomány szerint az első lakóház még fa tornácoszlopos, szalma héjazatú, füstös konyhás épület volt, amely 1900 táján leégett és utána nyerte el mai, alápincézett formáját, kő fallal, szabadkéményes füstelvezetéssel, gerenda földemmel, törpe oszlopos, bolthajtásos, mellvédes tornáccal, utcai homlokzatán a településre jellemző három ablakkal, macskalépcsővel lezárt oromfallal, nyeregtetővel. Megjelenésében egységesen illeszkedik a település műemléki védettségű utcaképebe. A három osztatú lakótér feltehetőleg eredetileg két osztatú volt, a kis szobát később választhatták le a pitvarból nyíló helyiségből. Ez jó példa arra, hogy a lakótér a szűk telkeken belső osztódással hogy volt megnövelhető. Ugyanakkor példa arra is hogy a családszerkezeti jellemzők milyen módon befolyásolták a lakótér átalakítását, jelesen bővítését.. Nagy értéke az épületeknek, hogy utolsó tulajdonosai eredeti állapotában megőrizték. Ezt az értékőrzést a település akkori, majd későbbi vezetői támogatták, aminek köszönhetően ez a jellegzetes, a bakonyi német kő építkezés emléke ma is áll, állaga kifogástalan, a tájház funkciót maradéktalanul betölti, a hagyományápolásnak kultúrált, ismeretek gyarapítására alkalmas teret biztosít.

Külön értéket jelent a Városlódi Tájházban, hogy a berendezés tárgyai a tulajdonosok lakáskultúrájának hiánytalanul megmaradt emlékei, egyúttal az azonos vagyoni szinthez tartozó családok lakáskultúráját, bútorait, használati eszközeit, lakást díszítő textíliáit, szakrális tárgyait, továbbá viseletüknek emlékeit is reprezentálják, maradéktalanul jól jellemzik. Jelenleg az eredeti berendezésnek megfelelően mutatja be a kiállítás azokat a körülményeket, amelyek között az utolsó tulajdonosok és a hozzájuk hasonló falusfelek egykor éltek. A berendezési tárgyak régebbi, a sarkos (diagonális) berendezésbe illeszkedő darabjai a 19. századból, míg az újabb, a centrális (középpontos) berendezési tárgyak a 20. században készültek. Az így megőrzött tárgy együttes 570 db-ból állt, amelyből csak a szakrális tárgyak 50 db-al képviseltetik magukat, jelezve a közösség életében a vallásgyakorlás meghatározó fontosságát. A viseleti darabok 150-et számláltak, ami egy közepes méretű élő gazdálkodó vagy iparos családjának viseletéről ad képet. Az eredeti tárgy együttest helyben gyarapították (ami az eredeti tárgyaknak ma már többszöröse), amivel a városlódi németek hagyományos kultúrájának, tárgyi emlékeinek jól körülhatárolható jellemzőire rámutató képet adnak a látogatóknak. Ugyanakkor a Tájház kiállításával jó alkalom és lehetőség arra, hogy a helyben lakók, a felnövekvő nemzedék tagjai értékes, helyi

hagyományait megismerjük, tovább őrizzék, amely hozzájárul identitásuk erősítéséhez, őrzéséhez. Felbecsülhetetlen értékeket őriz a Tájház, hiszen a laképület és berendezése, a 19. századnak és a 20. század első felének hagyományos tárgyi világa bemutatását tette lehetővé.

A hátsó épület, amely az elsővel megegyezően szintén kőfalú, ugyancsak három osztatú, szabadkérményes füstelvezetésű, dőngölt földpadlós, gerenda födemes. Itt más típusú kiállítás szolgálja az ismeretek gyarapítását. Igyekeztek megmutatni a háziipari, kisipari tevékenységnek a legfontosabbjait, amelyeket a helyiek az esetek jelentős részében a gazdálkodás mellett folytattak. Helyet kapott itt a famegmunkálás eszközanyaga és készítményei, hiszen erdők között élő közösségről van szó, akik ezt a lehetőséget igyekeztek kihasználni. Külön egységet alkot a női háziipari tevékenység eszközkészlete, a fonásé, a szövésé, jelezve a kendermunkák fontosságát, de a kukoricacsuhé hasznosításának folyamatát is megjelenítették. A férfiszabóság emlékanyagán túl egy különösen fontos helyi mesterség műhelye, egy cipésműhely ugyancsak itt látható.

Két hagyományos és nagy hírnévre szert tett ipari tevékenység gazdag emlékeit szintén ebben az épületben helyezték el. Egyik együttes a nagy múltú, 1715-től működő pillei huta történetét mutatja be, a másik pedig a világhírnévre szert tett városlódi keménycserép vagy köedény gyártásnak változatos, egyedi megjelenésű emlékanyagát szemlélteti. A pajta helyén álló féltető alatt a mezőgazdasági eszközök láthatók.

A Városlódi Német Nemzetiségi Tájház egyike a legrégebbi, még eredeti formáját megőrzött bakonyi kőépítkezésnek, ugyanakkor kiállításai egyedülálló egységet jelentenek a hagyományos német tárgyi kultúrát őrző emlékek között. Ez a Tájház nem csupán múzeumi bemutatóhely, muzeális és műemléki együttes, hanem helye a hagyományápolásnak a mai napig és helye ezzel az élő-éltető hagyománynak is. Sokat tesznek érte a hagyományörző civil szervezetek, valamint a Német Nemzetiségi Önkormányzat. A közös összejövetelek alkalmával a telken épített kemencében és üstházban lehetőség van a közös sütésre, főzésre, valamint étkezésre, amely egyszerre összetartó erejű is.

A helyben megőrzött emlékek, a recens néprajzi adatok, a 18. századtól rendelkezésre álló lélekösszeírások, az urbáriumok, a conscriptiók, a családtörténeti emlékek mind arra mutatnak rá, hogy egy ház történetén keresztül, azt nyomon követve, feltárul egy család története és annak rokoni kötelékei, egész kapcsolatrendszere, amely egy szűkebb, sőt tágabb közösség történetének megismeréséhez ugyancsak hozzájárul. Hiszen a közösség története kicsiben egy-egy család történetében benne foglaltatik. Erre egyedülállóan gazdag példával szolgál a Városlódi Tájház.

Mindezen, a fentiekben megnevezett értékei és a hozzá kötődő hagyományápolás, hagyomány őrzés, továbbadás, az itt helyet kapott közösségi összejövetelek feltétlenül alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy a Tájház a Helyi Értéktáron túl a Megyei Értéktárba is bekerüljön.

Kérem a Tisztelt Döntéshozókat ennek mérlegelésére és kedvező elbírálására.

Veszprém, 2016. 01. 30.

S. dr. Lackovits Emőke
néprajzkutató, ny. múzeumi főtanácsos

Ajánlás

A felterjesztésben megfogalmazott gondolatok hűen mutatják be a Városlódi Német Nemzetiségi Tájház létrejöttének körülményeit és a kiállítási anyagot.

1986-ban Veszprém megyében elsőként nyílt meg nemzetiségi tájház, nagy községi összefogással.

Ha erre nem került volna sor, az a gazdag és értékes anyag, amely ma minden érdeklődő és kutató rendelkezésére áll, nagy valószínűséggel elkallódott vagy más településre került volna. Sajnos volt egy olyan időszaka történelmünknek, amikor nagyjából sok tárgy, eszköz, dokumentum értéktelen régiségnek számított, és megsemmisítésre került.

Szerencsére a tájház létesítése arra készítetett nagyon sok városlódit, hogy padláson, pajtában, szekrényekben kutakodjon, és az előkerült, sokszor porosodó „régiségeket” felajánlja a gyűjtemény számára. Így sikerült egy talán egyedülálló kiállítást szakember segítségével felépíteni.

Az elmúlt évtizedekben a kezdeti néprajzi kiállítás kézműves és ipartörténeti emlékekkel is bővült, és így együtt még nagyobb értéket képviselnek, amit kötelességünk megőrizni és a következő nemzedékeknek is továbbadni.

Fenti gondolatok jegyében ajánlom a Városlódi Német Nemzetiségi Tájházat felvenni a helyi és a megyei értékek sorába.

Oszvald József

a Városlódi Német Nemzetiségi

Önkormányzat elnöke

2015. november 25.

3. sz. melléklet A javaslathoz csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Nyilatkozat

Alulírott Horváth Józsefné hozzájárulok a Javaslathoz csatolt saját készítésű fényképek további felhasználásához.

Városlőd, 2016.11.18

Dátum

Horváth Józsefné

Aláírás